

Nemzeti Társalkodó

Szombaton, $\frac{6}{5}$ = Junius' 5-dikén

1830

A' Felszóllításra

(Nzti. Társalk. 110-'sat. lapjain)

Én voltam az első, ki felszóllaltam, mikor a' Nzti Társalkodó szóba-jött; — adja Isten, hogy most utolsó ne légyek, mikor annak bérekesztéséről már (a' 14 Szám alatt) a' hattyúi Ének is felvétetett.

A' felszóllítás, — "hogy lehessen ezen folyó írást köz-hasznúvá és tartossá tenni", fontos vizsgálatokra adhat alkalmat. Ezen felszóllítás' következtében, szembe-tűnőleg, és önkéntesen adják-elő magokat a' következő kérdések, melyeknek megfejtéssek a' felszóllító' nehézségeit elenyésztetik, 's hazafiúi kívánságait (si diis ita placet), idővel, egésszen bé is tölthetik.

1-ső Kérdés: — "Mi az oka, hogy a' „több ízben megújított felszóllításoknak „kevés vagy semmi sikerek nem vólt?

Ez a' legkényesebb kérdés, melynek okos megfejtése sok Interestéket, indulatokat, vak-hajlandóságokat közletről érdekelvén, látnivaló, hogy a' Megfelelő legjobb szándékja mellett is, a' Collisiókat nem kerülheti-ki. Azomban, "Vin-„cit amor patriae." — Ez a' nemes ösztön és a' Modestia könnyitene az Értekezón, bár mely nehéz legyen is a' problema' megfejtése.

Két Szempontból indulok-ki: egyik

hazánkat, másik a' külföldet tárgyazza. Az öszve-hasonlítás vezet helyes következtetésekre; a' nélkül, azt mondja Bucholtz, "tagadnunk kell az előmenetelt, „hasonlók lévén ahhoz, a' ki tsak az óra-„mutatót nézvén a' kis órán, nem hitet-„heti-el magával annak mozgását."

Vissza tekintvén tehát a' magyar nyelven írt folyó-írásk' történeteire, látjuk, hogy a' "Mindenes Gyűjtemény, a' Holmi, Urania, Orphaeus, Magyar-könyvház" 's több, tsak-hamar elenyésztek azután hogy napvilágra jöttek: tudjuk azt is, hogy abban az időben is éppen úgy panaszkodtak a' köz-hidegség ellen, mint most. Egyedül a' Pesti Tudományos Gyűjtemény még az a' folyó-írásunk, melynek, úgy-láttzik, tartósságot jövedlhetünk, 's ez az örvedetes jelenet az, a' mi engem' (a' Minervára és 'Seb-könyvekre is tekintvé) vígasztal; de egyszerűsmind ára is bizonyosság, hogy Magyarország Erdélyt nagyon hátrahagyta a' Nemzetiségben.

Am de Magyarországon is, még sok, felette sok akadáj van, melyek a' nemzeti tudományos virágzást megakadályoztatják! Minden eddig-elé köz-tudatra jött javallatok, törvények a' magyar nyelv ügyében, a' Magyar Akadémiára tett ajánlások oda mutatnak, hogy a' Magyar

Nemzet derekason kezd felébredni álmából, és síjjet, más Nemzetek' példáját követve, az igazi Nemzetiséget magának tulajdonává tenni.

Elérheti-é valaha a' kívánt szép tzel? — az, a' titkok' titkában fekszik, 's attól a' Fő-Valóságtól függ, ki a' Nemzetek' sorsát elejítől-fogva kormányozta.

Nékünk, gyökeres okaink vagynak, hogy hidjuk és reményljük a' szép tzel' elérését, akar azt megtekintve, hogy a' Magyar Nemzet azon hosszú időtől-fogva, hogy Ásiából kijött, minden viszontagságok között szerentsésen fenntartotta magát, akar az újjabb erőlködéseket fontolóra vévén, melyeket Nemzetünk a' maga' kebeléből kezd napról-napra jobban kifejtegetni.

Közelebbről a' dologhoz szölvva, Erdélyországot úgy kell tekintenünk, mint a' Planetarium Systemában a' Satelleseket, Erdélynek Magyarország körül kell forogni, vagy-is, más szóval, attól fényt és sugárt kell költsönözni; mert Erdély a' Mohátsi szerentsétlen tsatáig a' Magyar Birodalom' egyik integrans része volt, 's ma is egy szép gyémánthő a' Magyar Koronában. — Hogy tehát megtudhassuk az okokat, mellyek a' kérdésben lévő foljó-írás' ügyét veszedelmeztetik; nézzünk a' külföldre először is, azután vessük szemcinket saját honnyunkra.

Egész Európában, Törökországot ki vévén (Amérikáról nem-is szöllok), úgy látjuk, hogy minden Tartománynak voltak 's vagynak foljó-írásaik, nagyobb vagy kevesebb számmal, a' szerént, a' mint a' lakosok' morális és politikai helyheztetések megengedik. Már magában az a' dolog, hogy tsak egy foljó-írás is meg indulhat, és fenn-állhat valamely nemzetnél, bizonyosságúlszolgál, "hogy az a' Nemzet a' természeti vadtság' állapotját elhagyta, 's a' gondoskodó erő munkás kezd beunne lenni." De ha egy országban

több foljó-írások is egymás mellett fennállanak, melyeknek foglalatjok is különbözök; nem kétséges dolog többé, hogy ott a' Népség' Massájára is kihatott az olvasás' szeretete, vagy más szóval, "a' testi szükségek kielégítése, már, nem egyedülvaló és fő-gondja a' lakosoknak, sőt, inkább ezeket a' lelki szükség' ingereinek, alája rendelik." Milyen lélekkel, szabadsággal, vagy minő szempontokból eshetik-meg több foljó-írások' öszve szerkeztetése — az ország' organisatiojától függ, melyben azok megjelennek; úgy a' Publicitástól, melynek sok Praemissái vagynak.

Ott, a' hol a' Nemzetnek egy nyelve, egy szokása van, az elő-menetel is könnyebb a' társaságos pallérozódásban, ha más kedvetlen környülállások feljülről belé nem foljnak, mint-sem ott, a' hol az országban külömb-féle nyelvü, eredetü, szollásu népek laknak, kiknek amalgamatioja, már magában húzomos operatio.

Portugallia, Spanyol- és Olaszország, a' Frantziák, Anglusok, Hollandusok, Németek, 's még Muszkaország is, mindenik a' maga' közös nyelvén beszéll és ír; az igazgatást, annak tisztviselőjit lántz módjára köti egybe a' nyelv az alattvalókkal: nem így a' kis Erdélyországban, hol a' magyar nyelv szük korlátok közzé szorítottatott, mellyeket el kell bontani, hogy terjedhessen és az olvasás szeretete is a' szerént gyarapodjon.

Lássuk hát a' korlátokat, mellyek miatt egy magyar nyelven írt foljó-írás is állandóságot nem ígérhet magának, — mély dolgok ezek, mellyeket tsak felületesen illetni-meg, híjjáavalóság. Illyen Korlátok már —

A) A' Mondva-tsinált Szegénység. Ez, nem azt teszi, hogy a' mondva-tsinált Rendszabást fenekestől-fogva a' te- tőig fel kell fordítani; hanem azt, hogy

minden, köz-Intézetet (mely a' környül-állások és azok közt élő Emberek' szüleménnyel) módosítani kell, mihelyt a' szűkség kívánja; különben, úgy is öszve romlik az kezünk közt, a' mellett, "hogy az „értelenségnek mindég keservesebb volt „a' megbüntetése mint a' figyelmetességnek.“ Törekedjünk hát oda, "hogy a' „föld népe a' természeti vadságállapotjától menekedjen-meg, 's a' gondolkodó „erő, kezdjen-el benne munkás lenni.“ Hoc opus hic labor est;—ezt, magusi veszővel egy magános ember sem teheti-meg.

Hosszú értekezés kívántatnék ara, a' mit én tsak igen röviden jelentek itt ki, először, "hogy a' társaságos állapotban, „mint a' természet' országában, légegy-„szerűbb és megfoghatóbb okok legmunkásabb foganatokat szülnek;— másod-„szor, hogy a' természetben, mint társaságos életünkben, ugrás, nintsen.“

Azt kérden most már, mi a' felszólító tzelja? nem-de-nem az-é, hogy a' foljó-írás tartós legyen, vagy-is, a' feltételek, mellyek közt annak tartóssága fennállhat, tejesedjenek-bé? még tisztábban kimondva, hogy Erdélyország, melynek az Éghajlata is kedvező, a' társaságos pallérozódás' fő-pontját, ú.m. a' morális és physical jóllételt, a' mennyire itt-e' földön lehet, érje-el. "Itt van már a' Bökkenő" — oda jutottunk, a' honnan sem-előbb sem hátrább nem lehet menni. Annyi, igaz, hogy magában a' Magyarság; itt Erdélyben, egy foljó-írást is eddig-elő tartós időkre fel nem tartott, 's hogy most még-inkább fel nem fog tartani, a' fel-szólító maga megesméri.

Hogy Rendtartásainkat módosítani kell nem tsak a' közönséges História, hanem tulajdon Nemzetünk' Históriaja, útmutatnak, különben, Nemzeti törvénykönyvünk, hozzá értve minden Curialis Decisiokat, Rescriptumokat és municipális törvényeket; — hogy testesedhetett.

vólna úgy meg, ha, tsak Szent István' törvényei mellett maradtunk vólna! — Adjuk-meg tehát a' földnépének a' személyes szabadság mellé, a' birtokosi just is (Proprietas bonorum), azaz, a' "szorgalomnak „légyen jutalma, a' henyesség maga magát büntesse-meg.“ A' birtokossággal szorossan egybe van kötve a' haza-szeretet, ezt, a' ki eddig által nem látta, resse öszve a' jeges Lapponiát, Norvegiát Erdélyországgal, hol a' mostoha Ég hajlat mellett sem hallunk kivándorlásokat, midőn ez Erdélyországban tsaknem mindennapi példa. Tudom én azt, hogy a' kivándorlásoknak más okai is lehetnek, 's voltak, pl. a' Nantesi Edictum' visszahúzása, a' terrorismus, de mind-a' két ízben meg is sínlette azt Frantziaország. Az is igaz, hogy Amérikába sokan kivándorlottak, oly' országokból is, a' hol a' szorgalmatos és tsendes póljár a' törvények' őltalma alatt élhet; de elhalgatóván azt, hogy a' legjobb társaságos öszveszerkeztetés sints hiba nélkül, mert az emberi munka nem tökéletes, bizonyos, hogy mindenütt akadni henye-korhelekre, tsábítókra, kiket a' speculatio, tzeljára használhatott, míg fontos intéseket nem tett az országlás közönségesse az ily' erköltstelen speculatio ellen; azt sem hagyván megjegyzés nélkül, hogy Németország és Anglia a' népesedés' egy bizonyos Maximumát meghaladták már akkor, mikor a' kivándorlások megtörténtek, a' mi tehát az Egészre-nézve, szembetünő kár nélkül megeshetett. Kezesem itt nékem Malthus, egy az emberi Társaságok' Technikájában elég jártas Író, a' ki állítja, hogy a' népesedésnek is van egy bizonyos Maximuma, 's midőn oda jut a' dolog hogy a' népesedés in geometrica proportione halad-elő, más részről pedig a' termés tsak in arithmetica proportione szaporodik, akkor, eszközökről kell gondolkodni a' megeshető zürzavarok' elhá-

rítása-felett; mert mindég igaz marad Lucanus' mondása "Nescit plebs jejuna timere. Azokra az időkre, nints miért visszamenni, mikor Ásiából özön módjára omlottak a' Népek Napnyúgotra, mert nyilván van, hogy az akkori idők' correlatioji a' mostaniakra nem alkalmaztathatók.

Annyi tehát, vélekedésem szerént, igaznak marad, hogy Erdélyországban legnagyobb, legfőbb szükség van egy oly Principium' elfogadására, mely mind in Theoria, mind in Praxi megigazult. Ez, a' "bírtokosi jus, - a' földnépére nézve — a' „talentumokra- nézve pedig, a' minden „hivatalokra nyilván álló út." Ez a' Principium egyedülvaló főrugója az Industriának; Industria nélkül pedig az ország, ha szinte az, két-annyi kiterjedésű volna is mint a' kínai Birodalom, megholt test. Felhozhatnám például Bernstoffot, Dániából, ki már 1764-ben, Jobbágynak, a' személyes szabadság mellett, Birtokosi just engedett, 's egy-két esztendő alatt a' dolgozó kezek két-annyira szaporodtak, a' jövedelem pedig öt-annyira hágott mint azelőtt. Ez a' Nagyember, virágozik ma is derék Maradékáiban, kik közül egyet, most legközelebb, Burkusország hívott fontos Statushivatalra meg.

Panaszolkodunk, hogy szegények vagyunk. Úgy van, mert a' fábrikák, a' pénzfolyamat, a' kereskedés, az Újságok, folyó-írások, a' szabad gondolkodás, a' szabad nyomtatás, a' tudományos élet, az igasság' pontos és rövid útonvaló kiszolgáltatása "egymásban kaptolt dolgok"; mellyek csak ott verhetnek gyökeret, a' hol Industria van, ott erőssödhetnek-meg, a' hol az Industriának is hív apolgatása van, a' hol osztán idővel egyik találmány a' másikat éri egymásra. Spanyolország a' péruai gazdag arany-bányák mellett is mindég szegény volt, mert jövedelmét Helvetia, Hollandia, Schlézia, utóbb Anglia nyelték-el, a' kiktől az Industria' pro-

ductumait kéntelen volt megvásárolni, a' két India' szükségeire. Magában az arany- és ezüst-bányák, egy országot-sem tesznek haldoggá és gazdaggá, a' pénz, olyan mint a' fejünk felett elmenő joltévó esső a' fellegekben, mely csak ott hull-le, a' hol az Industria megfészkelte magát; úgy mondja ezt Bucholtz, ki, következtetéseiben, szorító, (kemény), 's egy a' leggyakorlottabb Irók között.

Tovább e' matériában belé hatni az Irás' rövidtsége és tzélja, nem engedik, de minden-ki elhiheti, hogy, nem ok nélkül jeletem-ki legelő a' Mondva-tsinált Rendszabásos akadajt, mely mindent — mindent, és így, az olvasás' szeretetét is előli a' föld' lakosaiban. Mimódon lehessen ezen akadajon segíteni, más kérdés, — eről is alább, röviden, szóllani fogok, az Olvasót előre bizonyossá tévén, hogy a' magyar nemes Famíliák Jus quaesituma sérthetetlen fennmaradhat, 's fenn is kell annak maradnia.

B) A' Nemzeti külömbség. — Talán, nem állítok sokat, ha azt mondom, hogy az ország' népességének két-harmadát Szászok és Oláhok teszik, az Örményeket, 'Sidókat, Bulgárokat ide-se számítva. Mind-a'-két megneveztem Nemzetnek elejitől-fogva a' különválás és külön-húzás (tartás R.), tendentiája volt, melynek okát, nints miért most fessegetni; de igaznak marad az a' tapasztalás, hogy egyik Nemzet által-se pártfogoltatik a' Magyar nyelv, és Literatura, mellyeknek köre a' szerént, Erdélyben igen keskeny határok közé szorított. Sok magyar famíliák el is oláhósdok az Oláhok között, mint Magyarországon eltótosodtak. A' Szász nemzetnek pedig Instinctusa hozza magával, hogy a' német, ne pedig a' magyarnyelv gyarapodjon Erdélyben: a' dolog magában elég világos lévén, többet szóllani itten felesleg is volna.

C) A' Nemzeti elpuhulás. — Tsak, valljuk-meg igazán, hogy magunk vagyunk egyik fő-oka a' magyar nyelv' és Literatura' hanyatlásának. A' módizás' lelke, testi és lelki erőnkéből régtől-fogva kezd már kivetkeztenni, 's nem példátlan dolog, hogy fő magyar Őri házaknál francia, német, olasz nyelveken beszéltek, idegen tselédek, Nevelők, Társalkodók adták a' tonust, a' szegény magyar nyelv, magyar tselédek, magyar szokások és öltözetek' számkivetésével, mellyeknek rossz következéseit egy-két nap alatt most már meggyőzni, nem lehet. Tekintsünk most is végig a' Vármegyéken, Székeken, hol magyar birtokos földes Urak laknak, mely kevesen vagynak, kik a' Nemzetek' és ország' sorsát valódiéppen felfoghatnák — kik egy szívvel-lélekkel törekednének Nemzetiségünk' megállapításában! Hosszas utat tehetünk, míg egy vagy más helyen egy kis magános Könyvtárt vagy tsak Ujságokat is kaphatunk. — Láthatni-é Esprit Commun-t Marcalisainkon, Vármegye' gyűléseinken? nem mindenütt a' szét-szakadás, a' factiók hintették-é el értalmas magvaikat? mellyek a' jó erkölcsöknek, a' hazafiúi köz-buzgóságnak alá-ástak. Esmérjük-meg veszedelmes állásunkat, melyben raboskodunk! — 's ne gondoljuk, hogy a' Hármassal könyv 1-ső R. 9-dik szakaszában a' nemzeti bölcsőség' culminatioja foglaltatik; azt, tsak a' Korán' követői hiszik, azokat is az idő erőssen rázogattja, nyene elpuhult torhaságokért.

A' szép szabadságok, mellyeket di-tső Eleink vérekkal szereztek és tartottak-meg; mint a' Nepeta-thé-ivót, elaltatták a' maroknyi maradék-sarjzatot, megvagnak máig is a' szép tsirák abban, de vas-tag hófedél alatt, 's nints májusi nap, mely azt eloszlassa. Előbb — előbb Hazafiak! az idő' Geniussával, különben, keserves bosszút veszen az, a' szép hazán, melynek méltatlan fiaivá lettünk.

C) A' Német- és Deák-nyelv' hatalma. Mind-a'-kettő Dicasterialis nyelv Erdélyben, mely úton a' szegény Magyar-Ifjak elő-mentekben nagyon is meggátoltatnak, a' magyar nyelv' pallérozása tovább terjesztése pedig hathatósan hátráltatik.

Majd képzelhetetlen dolog, hogy ezek az opera-operata mennyi káros befolyással vannak nyelvünkre, és Literaturánkra! Hiszen, itt a' székely-földön már, hol a' Gothusok' elenyészése után német-szót se lehetett hallani; hol, tsak ezelőtt 30 esztendővel is, a' der, die, das kiejtésével mint megannyi Abracadabrackal ijjesztették a' magyar gyermekeket, két esztendő-ólta, német Theatrom virágozik Kézdi-Vásárhellyen, 's a' vándor-társaság peregtető nyelvével regalirozza a' Publicumot. A' még, türhető volna, ha Classicitással esne-meg a' kenyérkereset, de a' jó ízlésnek semmi nyomát nem hagyja hátra maga után a' Nép között, 's mikor eltakarodik a' góljakkal, utánnok zenghetjük: Evanuit ceu fumus. — Ilyen a' mi sorsunk, oda jutottunk, hogy magunknak virágokat nem termesztethetünk, 's a' külföldtől kihánytatnak pedig, mellyek a' testnek tsak betegség, szegény állapotunkban is felvásároljuk.

De ez a' jelenet nem teszi még egészen a' magyar nyelven ejtett tsapást, sok magyar Ifjak vagynak már ma, kik németül meglehetősen írnak, midőn magyarul, se írni, se olvasni nem tudnak, sőt azok is kik magyar iskolákban vettek tanulást, német könyveket, német folyóírásokat olvasnak, egészen el-feledve (elfejtkezve R.) a' sinlődő magyar Literaturáról, szemlélődve gondolván, hogy a' Német nyelv Brodstudium, melynél-fogva a' társaságos életben könnyebben böl-dogülhatnak, 's mehetnek-elő.

A' mi a' deák nyelvet illeti: eről a'

tárgyról már annyit írtak Magyarországon, hogy azokhoz majd nints mit hozzá tenni. Azomban, minden keserves megtanulása mellett a' deák nyelvnek, — mely kevesen vagynak, kik azon szépen írnának, még kevesebben vagynak, kik abból tudományos ízlést vévén, azt a' Magyar Literaturára rá leheltették volna. Ha valamikor olyan állapotra jöhet a' Magyarság, hogy oskoláit tzélarányoson elintézheti; úgy a' deák nyelv' tanulása (melyről még alább szóllani fogok) nagy segédül lehet a' nemzeti nyelv' virágzására. (végezete következik)

Földkementzék' készítése-módja.

Hazánknak fátlan helyein, hol nád-dal vagy szalmával fűtenek, nagy nyitott száju kementzékkel élvén a' lakosok, egy ember egész nap tsinálja a' tekertseket 's rakogattja a' tűzre; mind e' mellett-is, mihelyt a' tűz megszakad, kihűl a' ház, és az mindenkor teli szalmával, nem lehet tsinos.

Ezen alkalmatlanságot költség nélkül el lehetne kerülni, melegebb szobába lakni, a' szalma' nagy megkiméllésével, ha a' szomszéd Magyarország' alföldi lakosai' példáját követve, olyan földkementzékét készítnék, a' millyenekkel ott élnek. — Jó lenne egynéhány mezőségi birtokosoknak egybe állani, és Magyarországról olyan egy-két embert behívni, kik ezen mesterséget értik; így ezektől az idevalók-is megtanulhatnák az ilyen földkementzék' készítése' módját, és ezen hasznos dolog rövid időn közönséges lenne.

A' készítés kevésből áll. — Vesszőből kosár módjára meg fonnják a' kementzét, ezt feljűlről megtapasztjákjól meggyúrt földel, elsőbben vékonyan; minekutánna megszáradott más rendbéli földet tapasztanak reá, mindaddig, míg elegendő vastagságu, circiter, egy tenyér-

nyi lészen, akkor gyenge tüzet tesznek belé, hogy tökéletesen kiszáradjon, és a' repedezéseket bé tapasztják mindaddig, míg egy massává válik, és sohol repedése nem láttzik. Ezután megsikárolják, és olyan tüzet raknak belé, hogy a' Vesszőfonás ki égjen; mely meglévén, belőlről is meg kell tapasztani sikárolni, külső oldalát-is megsínosítani és megmeszelni.

Sokféle, némely helyeken tsinos formákra tsinálják ezen kementzékét, legközönségesebb és legállandóbb a' le vágott conus-forma, ezek a' kementzék egy-szersmind sütő-kementzék is, és így, minden kenyérsütéskor bémelegszik a' ház azon éghető dologgal, mely a' kenyérsütésre fordítottik. — Hogy pedig világosságot-is adjon a' tűz, és főzni-is lehiessen nálla, el' lehet érni azzal, ha a' fenn-leírt kementze mellé a' tűzhelyre egy kisded nyitott száju kementzét tsinálasz, melynek kürtője a' kementzéhez ragasztva annak hátán megyen a' kéménybe. — Így lehet a' melegítésre-nézve, a' vak kementzébe tüzet tsinálni, a' főzésre és világosságra-nézve pedig a' melléje ragasztott kissébb nyilt kementzébe, melynek kürtőjét olyankor, mikor benne tűz nem ég, bédugván, általa nem hűl ki a' ház. (nem ház, hanem; — szoba, Red.)

Jótakaró Dániel.

Ezen Kementzéhez a' Redactio' Jegyzése.

Az alföldi, (nevezetesen születünk-földi, Szabolts-Vgyei) sütő- és fűtő kementze' neve—B o g j a k e m e n t z e; melynél hasznosabb kementze egész Európában egy sints.—Formája, ez: "Kerek, alsó diametere, belőlről = 3.1/2, 5 tálpig (pes); felső = 2, 2.5/4 - ig; magassága = 4, 5, 1/2-ig. All az 18 hüvejk magasságu, vájogból vagy gyúrt sárból tsinált körülettel, belől tömött vagy taposott földből tele vert kerek padon, a' szobában,

a' konyha fala mellett, úgy, hogy a' padnak egy talp szélességü kerülete kívül fekszik a' kementzén; mely a' szobában igazi ülő-pad. Ha a' kementze' fészke tsak akkora mint a' kementze' alja; akkor az, deszkából készül hozzá, Asztalos-munkával, vagy tsak faragó ember által.

A' sár-készítés, mely jó agyagos, sár-ga (másutt kék, fekete, veres) földből van; tiszta, szalmátlan búza-polyvával (pelyva) úgy esik-meg, és a' pelyva oly bőven tapotódjon-el benne, hogy többet meg ne bírjon, és sehol, tsak egy borsónyi pelyvatsomó-se maradjon.

A' kementzepad' színét egykisség egyengetve, tzérna-tzirkalomval, karika-kerületet kell kanyarítani, kellőközépből, a' diam. felével a' konyha-fal mellett el. Ebbe a' kijegyzett kerületbe kell ledugdosni — vagy tsitsóka-kóró (kóré), vagy eszten-dős bodzafa-, vagy másféle egyenes vessző-, vagy fejér fenyőhasítvány-, vagy egyenes nádkarókat, — az utolsót két-hármasával egy helyre, egymáshoz 3 újnyi szélességre. Akkor, úgy kell karikába kötni egy vén, de szép formájú fa-abrontsot, hogy annak kívánt diametere (derékszelője) meglegyen. Ehhez kell foni, ispárgával vagy paraszt fonállal a' karók' felső végeit; az abronts belől lévén: ezután pedig a' hossza' közepéhez szab egy okosabb Oláh egy nagyobb abrontsot, belől, ára igyelve, hogy az egész skeleton módoson álljon, mint tsonka-tsúts (conus. trunc.). Ha a' karók, fent, nagyon össze érnek; minden másodikat el lehet vágni, már előre is próba után, a' közép-abrontson felül, egy arasznyira-formán. A' tetejét, szövés-formán lehet beszúni 's akkor, egy erős karóval közepén, benn, felfeszíteni, hogy valamennyire boltozatos legyen, de ki ne feszüljön.

Az elég lágy, de, nem foljó sárral el kell kezdeni a' munkát alól, kívülről, nem vastagon, 's így menni, felfelé min-

dég köröskörül, 's a' tetejét is elvégez-vén; ha tél az idő, már akkor-is lehet belé tenni egy tányérnyi idzó szenet, hogy legalább, ne hideg legyen benne a' levegő.—Mikor ez az első sározás annyira kiszikkadt, hogy erőssen áll, ha bár nem száradt is meg; lehet azt másodszor sározni, már most ára is vigyázva, hogy a' hól horpaszság van, egyenessé lehet a' többivel tenni, de simítani nem szükség'. Harmadszor is megtapasztván, már most több tüzet lehet belé tenni, de nem lángolót, hogy a' bordák meg ne gyűljanak. Jóformán és tsaknem egészen kiszáradván; akkor meg lehet kívülről egészen simítani, 's nem igen nagy tűzzel, tsak hogy még is a' karók meggyűljanak, ki kell ezeket belőlle égetni, 's kiséperni.

Most már a' belső rongyos lapját kell jól betöltögetni sárral 's azt is kiszárasztván, utóljára szépen megsimítani, a' tetejét boltozatosan. Kívül pedig, a' tetejét tsupa síma-egyenesen kell hagyni; 's ama' 3 első tapasztás-közben, szakállat (Gesimset) kellett neki tsinoson formálni. — Ott száraztanak holmit télben. pl. komlóskorpát, 's egyebet.

A' szája felett, mely egy jó nagy kenyérsütő-lapátnyi (15 -- hüvejk) szélességü, egy bak-arasznyira-fel egyenes, atól-fogva fél-karika, 's egész magassága 12 -- 13 hüvejk, a' falon által, e' felett mondom, formálódik mintegy 6 hüvejknyire a' lélezkző kürtő, és, még e' felett van osztán a' kementze torka, mellyen a' paraszt gyermekek szoktak heverni, a' fal és kementze között. — A' kürtő, kerek vagy szegletes, a' dugója minden esetre 3 hüv. □, vagy pedig, diameterü.

Előté-nek nevezik a' száját bezáró, tsupa sárból a' paraszt-ház' falán formált eszközt: mely ha tartósabb akar lenni, fából van fonva, 's ezt a' sövényetskét tapasztják jól meg sárral, — mindeniket,

mikor már száraz, a' száj' nyílásához hermetice szabva.

Ez az a' kementze, melyben mi olyan kenyeretsütünk sz a l m á v a l h a n á d n i n t s , a' melynek párját ritka országban lehetne feltalálni. Magyarországon, annak rendes idejében, olyan nyarak szoktak lenni az Alföldön, hogy a' fűtést ki nem állhatni a' szobában. Sütik tehát a' kenyeret egy gátornak nevezett nád kerítésben épített bogjakementzében, az ég alatt. A' gátor' diametere mintegy 4 öi. A' tehetősebbeknek, sütő-házok van.

Vétek volna költségeskedni magyarországi kementzetsináló' hozatásáért. Akarmelyik Gelentsér (Fazekas) úgy elkészíti azt, mintha mindég azt csinált volna; tsak egy okos ember oktassa ebből a' kettős írásból. A' jó bogjakementzének, reggeltől estig, ettől-fogva reggelig tart a' melege, egyegy fűtésre.

Tehénhimlő, a' Szebeni Havasokon

Nagy jótétel az emberi nemre-nézve a' Jenner által közönségessé tett Tehénhimlő' beoltása; de a' tapasztalás tanít, hogy némelyek, kikben ezen himlő maga' módja szerint pontossággal beóltatván azon által-estenek, több esztendő' eltelésével a' hólyagos-himlőt elkapják. Ezen kedvetlen jelentést némelyek annak tulajdoníttják, hogy sok esztendő'ig, nem tart a' tehénhimlő' praeserváló ereje. — Ezen, könnyű segíteni az által, ha minden 10 v. 15 esztendőben, újjra beóltatik a' Tehénhimlő ugyanazon személyekbe. Némelyek annak tulajdoníttják ezen jelenést, hogy a' himlő-matéria oly' sok testeken menvén által, miolta Ágliából kihozatott, elvesztette volna eredeti tulajdonságát.

Egy szava-bevehető hazámfia, bizonyossá tett, hogy a' Szebeni havasokon

lakó úgy nevezett Marsinán-ok között vagyon a' Teheneknek ilyen himlőjök, és hogy Ott-is mint a' Scótziai hegyeken, a' lakosok, ezen himlő elkapása által, elkerülük és emberi emlékezettől-fogva elkerülték, a' hólyagos-himlő-nyaváját. — Nékem nem lévén módom benne, hogy ezen nevezetes köz-hasznu dolgot ott helyben megvizsgáljam, közönségessé kívántam tenni, oly' reménységgel, hogy találkozni fog olyan buzgó hazafi, a' ki ezen kitsiny áldozatot — megfogja tenni, a' Köz-joért.

Jótakaró Dániel.

MAGYAR-NYELVNYOMOZÓ

Sok magyar szó van olyan, melyben a' legtudatlanabb népnek van igassága. Mi, turris-t, gögös hangon, toronymak mondjuk, holott, bizonyoson Thurm-tól származik = torom : szép tep-lon (ez a' lakó ház), kár hogy torma nints — úgymond a' tiszaháti ember.

Ólta vagy óta — nehéz rábizhatólag megmutatni melyik jó. Egy Hét-olta vagy óltától-fogva, legalább kieröltetődhetik ebből: alutta, álta, vagy ólta. Így, mindenképpen, még is tsak alszok, aluszok, alatok, óltok. — tüzet, haragot, fát, 'sat. Ota, talán tsak a' köz-nép' hirtelen beszédéből hangzik így, valamint: halok holt=hótt; bólt = bót; fölt=fót; töldás=tódás: — quod bonum est, retinete.

Nagyon módiba jött Erdélyben minden helylyes ok-nélkül, — hihető, valamelyik kéntelen Poéta után — ez a' verbum tertiae personae v á g y — ezen mindég jó-szokásban volt substantivum helyett. V á g y ó d á s. Azon kéntelen szabadsággal, talán minden efféle 3-dik személy' tette vagy mondása, substantivum lehetne, ha van is más kész substantivum, mint: hagyóktól, az ő' hágy-a, pro hagyomány; jároktól; az ő' jár-ja, pro járása; hányóktól az ő' hány-a, pro hányása; ártóktól az ő' árt-ja, pro ártása, ártalma.

Fő-Fő Úr magyarul nem szó-szaporítás; de Fő-Fő Urak már nem jó: mert Fő-Fő, vagy még jobb Főfő, mindenkor tsak egy lehet, és nemetűl eat teszi: Oberhaupt, frantziául: Chef suprême.